

РОЗДІЛ 5 КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.124'06' 373. 72

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.34>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛАТИНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК НОСІВ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ЛЮБОВ»

PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF LATIN IDIOMS WITH THE NOTION OF “LOVE”

Бенькевич Г.А.,

orcid.org/0000-0002-7496-0077

*викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

У статті проаналізовано поняття «любов» у латинській фразеології, його змістове наповнення. Розглянуто тлумачення поняття «любов» у античності та інших епохах: любов у трактаті «Про град Божий» Августина; розвиток стосунків у філософії Демокрита; любов як «вище благо» у Плотіна; любов як сенс життя у Сократа; любов як пристрасть у Джордано Бруно; любов як універсальна надприродна сила у Марсіліо Фічіно; прояви любові у Рене Декарта; любов у «філософії серця»; любов у Клода Гельвеція. Розглянуті фразеологізми структуровано за тлумаченням поняття «любов» у контексті асоціативного ряду, що передає вагомий для людини зміст та відображає життєві історії. Показано, як фразеологізм створює образ через експресивність, емоційність, оцінність, є повчальним, має питому пізнавальну вагу. Акцентовано увагу на пізнавальності фразеологізмів для людини, що забезпечується їхньою простою, зрозумілою формою, дає людині змогу говорити просто про складні явища, зв'язки та взаємини. Підтверджено, що фразеологізм має здатність узагальнювати, резюмувати думки. Зосереджено увагу на тому, що латинські фразеологізми дають змістову характеристику почуттю любові, містять набутий досвід, підносять це почуття. Наголошено, що завдяки любові світ стає одним цілим, сприяє духовному розвитку особистості. Любов проявляється у чесних, порядних і безкорисливих людей. Вона є найбільшим стимулом діяльності, наділена повагою. Почуття любові виникає в серці. По-справжньому любить той, хто любить себе. Віком любові є молодість. Любляча людина – ніжна, довірлива, турботлива, смілива, не помічає життєвих труднощів та недоліків партнера. Відвертість у стосунках зміцнює люблячу пару. Почуття любові неможливо приховати. Гармонійні стосунки люблячих сердець потребують зусиль та перебувають у мирі. У любові немає зверхності та удаваності почуттів.

Ключові слова: фразеологізми, людина, поняття, любов, взаємини.

The article analyzes the concept “Love” in Latin phraseology, its semantic content. The interpretation of the concept “love” in classical antiquity and other periods: love in the treatise “About the City of God” by Augustine; the development of relations in Democritus philosophy; love as the “highest good” by Plotin; love as the meaning of life by Socrates; love is a passion with Giordano Bruno; love as a universal supernatural power in Marsilio Ficino stories; love shown by Rene Descartes; the love of “philosophy of heart”; love in Claude Helvetius’ works have been studied. The studied phraseological units are structured according their interpretations of the concept of love in the context of association, that shows a significant meaning for human being and reflects life history. It has been shown how idiom creates the image through expression, emotion, value and is instructive also has a specific cognitive weight. The cognition of idioms for a person that is provided in a simple, understandable way, gives man the ability to speak simply about complex phenomena, connections and relationships have been emphasized. It is confirmed that the idiom has the ability to generalize, to summarize thoughts. It is emphasized that Latin phraseologisms provide a meaningful characteristic of the feeling of love, contain the experience gained, exacerbate this feeling. It is pointed out that through love, the world becomes unity, promotes the spiritual development of the individual. Love is manifested in honest, decent and selfless people. It is the greatest inspiration for activities. A feeling of love appears in hearts. Truly loved is the one who loves himself. The age of love is youth. A loving person is gentle, trusting, caring, courageous, does not notice the life difficulties and shortcomings of a partner. Honesty in relationships strengthens a loving couple. The feeling of love cannot be hidden. Harmonious relationships of loving hearts need effort and are at peace. In love there is no superiority and delusion of feelings. The focus is on the fact that Latin phraseologisms provide a meaningful characteristic of feelings of love, contain experience, uplift that feeling. It is emphasized that through love, the world becomes one, promotes the spiritual development of the individual. Honesty in relationships strengthens a loving couple. The feeling of love cannot be hidden. Harmonious relationships of loving hearts need effort and are at peace. In love there is no superiority and delusion of feelings.

Key words: idioms, human, concept, love, relationships.

Постановка проблеми. У соціумі особистість набуває ті соціальні характеристики, які допомагають їй розуміти своє призначення і діяти. У цих процесах мотивують до розвитку цінності, які відомі з античності. Вони збереглися у мовно-фразеологічній спадщині Стародавніх Греції та Риму. Знайомлячись із фразеологізмами латинської мови, доповнюємо ними національну лінгвістику. У фразеологізмах переплітаються історії народів, своєрідність їхньої культури, побуту, традицій.

Фразеологічна одиниця не тільки зручна у відтворенні, вона є частиною асоціативного ряду. Іманентні ознаки фразеологічних одиниць – експресивність, емоційність, оцінність – роблять їх провідними засобами художнього зображення лінгвістичними та естетичними елементами. Нації послуговуються власним набором зрозумілих без тлумачення символів, знаків. Використовуючи їх, носії мови створюють доступні й водночас стислі образи, в які вміщується глибокий зміст фразеологізмів. Фразеологізми суттєво доповнюють виражальні засоби, оскільки експресивно-оцінні конотації у сфері фразеології ширші, ніж у сфері лексикології. Більшість фразеологічних зворотів багаті стилістично і використовуються в образному мовленні. Фразеологізми прості й зрозумілі за формою, за взірцем легко відтворюють складні явища, зв'язки та взаємини.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. лінгвістика приймає філософську концепцію антропоцентризму. Її знаково-текстова природа розкриває антропологічний зміст. У центрі уваги лінгвістичних досліджень ставлять людину [6, с. 9], для її вивчення застосовують концептуалізацію – визначення понять та взаємодії процесів.

У латинських фразеологізмах описується зміст почуття любові та набутий досвід поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Репрезентації лексичних одиниць на позначення любові в українській мові проводила С.В. Форманова; у російській мові – Т.В. Соловйова, О.В. Лобкова, Н.М. Дмитрієва, С.Г. Воркачов, Л.М. Салімова, Л.В. Русінова; в англійській мові – Є.О. Деміна, Н.В. Кузнецова; в німецькій мові – Т.В. Калинюк; у латинській мові – М.Г. Войціцька; у російській, китайській мовах – А.В. Аськова; у російській, турецькій мовах – А.А. Ахмет; у російській, англійській мовах – Т.І. Некрашевич. Вчені досліджували поняття «любов» на прикладі художніх творів, поезії, фразеологізмів, пісень тощо. У латинській мові – на прикладі казок. У латинській фразеології репрезентацію поняття «любов» не досліджували.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Через поглиблення соціальних криз однією з провідних тем у сучасному суспільстві постало виховання емоційно-чутливої поведінки, пошуку шляхів розуміння почуття любові і соціальної природи людини.

Метою нашого дослідження є упорядкування латинських фразеологізмів, що описують поняття «любов».

Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1. Визначити поняття «любов». 2. Проаналізувати змістове наповнення поняття «любов» у латинській фразеології. 3. Розглянути тлумачення вчених про любов.

Виклад основного матеріалу. Зміст фразеологізмів стосується поняття «любов» у людських взаєминах.

Емоційний стан любові виникає у людини із задатками духовності. Любов не здатна на негативні вчинки, не проявляє деструктивної поведінки. Любляча людина займається саморозвитком.

За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови, любов – це: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання. // Стосунки між чоловіком і жінкою, викликані сердечною прихильністю. // Інтимні стосунки з особою іншої статі. 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до когось, чогось. // Глибока повага, шанобливе ставлення до людини // Глибока приязнь, викликана родинними зв'язками. 3. Інтерес до чогось. // Внутрішній, духовний потяг до чогось. // Пристрасть до чогось [2].

Поняттям «любов» позначають загальну гармонію у Всесвіті. Сократ вважає, що душа людини через любов знаходить сенс буття. Демокрит розуміє істину речей у притяганні атомів. Тобто все у світі притягується одне до одного або відштовхується. Тому у любові притягання людини до людини має таку ж природу, як і загальні закони буття речей. Плотін говорить про вище благо, завдяки якому існує Всесвіт. Джерело цього блага знаходиться в душі людини, коли у ній зароджується любов.

Ознаки справжньої любові знаходимо у Першому посланні апостола Павла до Коринтян 13:4-14:5:

⁴ Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не надимається, ⁵ не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; ⁶ не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; ⁷ все зносить, в усе вірить, усього надіється, все пере-

терпить.⁸ Любов ніколи не переминає. Пророцтва зникнуть, мови замовкнуть, знання зникне.

⁹ Бо знаємо частинно й частинно пророкуємо.

¹⁰ Коли настане досконале, недосконале зникне.

¹¹ Тепер же застаються: віра, надія, любов – цих трое; але найбільша з них – любов.¹ Змагайте до любові, але бажайте гаряче духовних дарів...

Августин у трактаті «Про град Божий» описує два типи любові: 1) любов до себе і нехтування Богом та 2) любов до Бога і нехтування собою. Любов до себе і нехтування Богом створює земний град, любов до Бога і нехтування собою – небесний град. Перший шукає власної слави, другий – прославляє Бога [Civ. Dei, XIV, 28]. Цю думку передає фразеологізм: Duo sunt amores, mundi et Dei: si mundi amor habitet, non est qua intret amor Dei: recedat amor mundi et habitet Dei; melior accipiat locum (Homil. II, 8) – Є дві любові, до світу та до Бога; якщо є любов до світу, не може увійти любов до Бога, нехай любов до світу звільнить, відійде і буде любов до Бога; нехай краще займе місце. Августин, відповідно до уявлень епохи, цілковито відкидав природу людини. Тобто не настільки важливими для його уявлення були: людина, її доля, її особистий успіх, її щастя як первинна цінність, від якої залежить добробут і розвиток держави. Але такий світогляд диктувала епоха.

Тома Аквінський розглядає поняття «дружня любов» і наділяє її такими проявами: 1) любов-пристрасть, яка прагне до вигоди; 2) справжня любов, у якій єднається пара і не потребує вигоди з цього.

Джордано Бруно стверджує, що любов – це пристрасть, яка допомагає людині пізнати світ. Любов у нього має надприродне походження.

Італійський філософ Марсіліо Фічіно говорить про любов як про універсальну надприродну силу, що єднає душу і тіло, матерію і дух, людину і природу. Любов надає хаосу форму і єднає світ в одне ціле. Він розрізняє дві Венери: Венеру Небесну (Venus Coelestis) і Венеру Земну, або Народну (Venus Vulgaris). Перша передбачає любов до душі, друга – до тіла. Хоча любов у Фічіно є надприродною силою, він надає значення і людській любові (Venus Humanitas). У природі любові Фічіно показує єдність народження і смерті. Феномен любові має потужний біоенергетичний заряд і потенціал. Ціннісно значущий ідеал любові самоорганізовує особистість.

У любові душі обмінюються енергіями, любляча людина посвячує свою душу тому, кого любить, немов помирає і відроджується в цій душі. Таким чином, любов у розумінні Фічіно – одночасно смуток і радість, народження і смерть, насолода і страждання.

Декарт називає три прояви любові: прихильність, дружбу і повагу. Вони відрізняються мірою отриманих цінностей. Людина цінує себе менше – це прихильність; більше – це повага; однаково цінує – дружба.

Українські філософи та вчені Г. Сковорода, П. Юркевич, В. Сухомлинський тлумачать любов з позиції «філософії серця». Серце, на їхню думку, є джерелом любові та почуттів. Як ось у фразеологізмі: amor, ut lacrima, ab oculo oritur, in rectus cadit – любов, як сльоза: народжується в оці, западає в серце. Через любов і віру людина пізнає себе (Г. Сковорода). «Любов виникає з любові; коли я хочу, щоб мене любили, я перший люблю» (Г. Сковорода). Це ми бачимо у фразеологізмі: si vis amari – ama – якщо хочеш, щоб тебе любили, люби. Любов у Г. Сковороди є найсолодшим і найприємнішим почуттям. Людина без любові немов позбавлена сонця та напівмертва. Справжня любов виникає у єдності чесних і порядних душ. Поки людина діє чесно і справедливо, без очікувань, її любов міцнішає.

На думку К. Гельвеція, любов стимулює до активності, розгортання діяльності. Це спостерігаємо у фразеологізмі: omnia vincit amor, [et nos cedamus amori] – все підкорює любов, [і ми підкоряємося любові] (Verg., Ecl., X, 69). Л. Фейєрбах вважає, що любов як почуття єднає людей.

Любляча людина є гармонійною особистістю, активна і креативна; неегоїстична, не знає, що таке жадібність, заздрість та агресивність.

М. Бердяєв розглядає небесну і земну любов. Небесну любов (ідеальну любов) символізує Афродіта-Уранія. Така любов духовно розвиває особистість. Земна любов виникає в сім'ї, вона стосується дітонародження. Цю любов представляє Афродіта-Пандемос (всенародна).

У любові присутні ерос-духовність і ерос-краса, що надихає до пошуку, до прекрасного, до творчості, до креативності, до внутрішньої життєвої мотивації. Традиції сімейних стосунків діють у всіх поколіннях. Сучасна філософія відроджує традиції з історії філософії щодо культури любові та культу сім'ї.

С. Франк вважає, що любов долає егоїзм, вона надає сенс і повноцінність життю [7, с. 86–87], наприклад: magna res est amor – велика справа – любов.

Латинські фразеологізми описують різні змістові наповнення почуття любові.

Почуття любові виникає з мотивації: cras amet, qui nunqu(am) amavit, [quiqu(e) amavit, cras amet] – нехай завтра полюбить той, хто ніколи не любив, [а той, хто любив, нехай і завтра любить].

Почуття любові масштабується і набуває високих якісних характеристик: *magna res est amor* – велика справа – любов; *amor magister optimus* – любов – найкращий вчитель.

Почуття любові виникає в серці: *amor, ut lacrima, ab oculo oritur, in pectus cadit* – любов, як сльоза: народжується в оці, западає в серце; *corde amare* – любити серцем.

Почуття любові проявляється через турботу: *et si nullus erit/pulvis, tamen excute nullum* – і якщо не буде жодної пилинки, то все рівно струси її.

Ніжні слова викликають любов: *blanditia, non imperio fit dulcis venus* – любов можна здобути ласкою, а не силою.

Істинна любов має довіру: *credula res amor est* – любов довірлива; *caritas omnia credit* – любов усьому вірить.

По-справжньому любить той, хто любить себе: *prima caritas ad me* – передусім любов до себе.

Справжня любов не підвладна часу: *vetus amor non sentit rubiginem* – стара любов не ржавіє; *antiquus amor cancer est* – стара любов (подібна) до рака (міцна).

Любов толерантна до смаків та інтересів: *qui amat me, amat et canem meum* – хто любить мене, любить і мого собаку.

Люблячий знаходить подібне: *verum est, ut bonos boni diligant* – правда, що хороші люблять хороших.

Люблячі дотримуються миру: *pacis amor deus est; pacem veneramur amantes* – любов – бог миру; люблячі шанують мир.

Любляча людина є сміливою: *amor misceri cum timore non potest* – любов не поєднується зі страхом.

Для того щоб мати повагу від когось, слід поважати самому: *a nullo diligitur, qui neminem diligit* – ніхто не отримає поваги, хто сам не поважатиме.

Прагнучи любові – люби сам: *si vis amari, ama* – якщо хочеш, щоб тебе любили, люби; *ut amaris, amabilis esto* – щоб тебе любили, будь достойним любові.

Віком любові є молодість: *amare iuveni fructus est, crimen seni* – любов – насолода для юнака, а для старого – ганьба.

Сміливим сприяють обставини: *audentem Forsque Venusque iuvat* – сміливому допомагає і щасливий випадок, і Венера. Овідій у творі «Наука кохання» радить закоханому скористатися вдалим моментом, щоб заговорити про свої почуття.

Відвертість у стосунках зміцнює люблячу пару: *gratior est solito post maxima nubila Phoebus, post inimicitias clarior est et amor* – сонце (досл.: Феб) після негоди (досл.: темних хмар) найсвітліше; і любов після незгоди світліша.

Почуття неможливо приховати: *amor tussisque non celantur* – любов і кашель не приховаєш; *quis bene celat amorem?* – хто може вдало приховати любов?

Любов проявляє себе у скруті: *sorte patet misera, quae sit dilectio vera* – у нещасті розкривається справжня любов.

У любові нема перешкод: *levis est labor omnis amanti* – люблячому будь-яка праця легка.

Любовні почуття не знають зверхності: *non bene conveniunt, nec in una sede morantur amor et maiestas* – не поєднуються і не залишаються поруч любов і зверхність.

Любов потребує зусиль: *Amor odit inertes* – Амур ненавидить лінивих.

У латинських фразеологізмах є порада – не відмовлятися від любові: *vinci in amore turpissimum est* – соромно відмовитися від любові.

Любові не уникнути: *non oculus vitat, sibi quod cor amore maritat* – від ока не втече, що серце собі любов'ю обере.

Час нейтралізує негативні емоційні відчуття: *tempora lentescunt curam* – час лікує любовну тугу (Овідій).

Поряд із поняттям «любов» вживають поняття «кохання» як синонімічне. Кохання, яке, на перший погляд, має багато спільного із почуттям любові, так само має і відмінності.

Почуття кохання, за результатами досліджень китайських й американських учених, функціонально змінює мозок. У закоханих на момент дослідження більш активно працювали ділянки мозку, які відповідають за систему винагороди, мотивацію та управління емоціями. Показники були суттєво занижені у щойно розлучених і тривалий час одиноких.

Закохана людина обирає об'єкт своєї любові: *eligas, quem diligas* – вибирай, кого будеш кохати; та має єдиний об'єкт уподобання: *tu mihi sola places (tu mihi solus places)* – ти одна мені подобаєшся (ти один мені подобаєшся).

На тривалість стосунків впливає фізичний контакт закоханих: *ir petit angorem, cor gazas, visus amorem* – рука спрямовується до болю, серце – до скарбів, зір – до любові.

Кохання виникає через привабливу зовнішність партнера: *in amore forma plus valet, quam auctoritas* – у коханні краса має більше значення, ніж влада.

Закоханість виникає у момент емоційної кульмінації особистості, починає проявлятися і діяти в організмі людини. Зауважимо, що закоханість є одностороннім процесом, а кохання є взаємним почуттям обох – чоловіка і жінки. Закохані мають сильну пристрасть: *Dido caeco carpitur igni* – таємна пристрасть поїдає Дідону.

Закохана людина проявляє ласку: *blanditia, non imperio fit dulcis venus* – любов можна здобути ласкою, а не силою.

Кохаючий є толерантним до партнера: *quae minime sunt pulchra, ea pulchra videntur amanti* – навіть щось негарне є прекрасним для тих, хто кохає.

У латинській мові є фразеологізми на позначення палкого кохання, що є найвищим проявом справжньої любові: *in oculis alicujus esse* – бути палко коханим; *in oculis ferre aliquem* – палко кохати.

Від кохання немає ліків: *nullis amor est sanabilis herbi* – немає ліків від кохання; *Me miseram, quod amor non est medicabilis herbis* – о, яка я нещасна, адже немає (цілющого) зілля від кохання.

Фразеологізми показують кохання, яке має страждання: *amor et melle et felle est fecundissimus* – любов наповнена і медом, і жовчю; *madeant pocula Baccho* – хай наповняться чаші Вакхом (вином). У цьому фразеологізмі поет Тібулл закликає Вакха (тобто Діоніса – бога виноградарства і виноробства) зцілити його від любовної рани; *pallet: aut amat, aut studet* – блідий: від науки, або – любовної муки. Вергілій говорить про страждання Дідони від кохання до Енея; *amor dolor (est)* – любов – страждання.

У коханні людина необдуманно чинить: *ah, Corydon, Corydon, / [quae te dementia cepit]!* – ах, Корідон, Корідон, [здоровий глузд тебе покинув]!; *febris erotica* – любовна лихоманка; *amantes amantes* – закохані – божевільні.

Негідно вдавати закоханого: *peior odio amoris simulatio* – любов напоказ перевищує ненависть.

Закохана людина є ревнивою: *qui non zelat, non amat* – хто не ревнує, той не кохає.

Отже, поняття «кохання» має додаткові до поняття «любов» цінності і є предметом окремого дослідження.

Висновки: Підсумовуючи змістове наповнення поняття «любов» у латинській фразеології, ствердним є те, що завдяки любові світ стає одним цілим, сприяє духовному розвитку особистості. Любов проявляється у чесних, порядних і безкорисливих людей. Вона є найбільшим стимулом діяльності, наділена повагою. Почуття любові виникає в серці. По-справжньому любить той, хто любить себе. Віком любові є молодість. Любляча людина – ніжна, довірлива, турботлива, смілива, не помічає життєвих труднощів та недоліків партнера. Відвертість у стосунках зміцнює люблячу пару. Почуття любові неможливо приховати. Гармонійні стосунки люблячих сердець потребують зусиль та перебувають у мирі. У любові немає зверхності та удаваності почуттів.

Отже, латинські фразеологізми надають змістову характеристику почуттю любові, містять набутий досвід, підносять це почуття. Через любов людина пізнає себе і світ.

Дослідження змісту поняття «любов» має перспективи розвитку і значний матеріал для опрацювання та глибинного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Августин Аврелий, блаженный. О граде Божиим. Москва, 1994. Т. 1. 394 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В.Т. Бусел Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
3. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Из скарбниці античної мудрості: Словник / Худож. оформл. П.Т. Вишняка. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Вища шк., 1994. 351 с.: іл.
4. Крылатые латинские выражения / Авт.-сост. Ю.С. Цыбульник; худож.-оформ.: Б.Ф. Бублик, В.А. Мурлыкин. Харьков : Фолио; Москва : Эксмо, 2008. 992 с.
5. Спринчак Я.О. Етимологічний аналіз фразеологічних виразів. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 5. С. 33–38.
6. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
7. Франк С.Л. Религия любви. Русский Эрос, или Философия любви в России / сост. В.П. Шестаков. Москва : Прогресс, 1991. С. 401–415.